

HEIDI GRÖNSTRAND

Jännitteinen proosahistoria

Markku Eskelinen, *Raukoilla rajoilla. Suomenkielisen proosakirjallisuuden historiaa*. Siltala, Helsinki 2016. 600 s.

Kirjallisuuden historian ilmestymisen on aina tapaus. Markku Eskelinen *Raukoilla rajoilla* on intohimoisella otteella kirjoitettu runsaudensarvi, joka tarjoilee suomalaisen kirjallisuushistoriaan perehtyneellekin paljon uutta. Esimerkiksi *Seitsemän veljeksen* (1870) aikaisen ja sitä varhaisemman kirjallisuuden tutkiminen ei ole pitkiin aikoihin ollut kirjallisuudentutkijoiden suosiossa, mutta Eskelinen esittelee ja havainnollistaa taulukoin tätä tärkeää vaihetta suomenkielisen proosan historiassa. 1900-luvun kirjallisuudessa Eskelinen puolestaan nostaa kiinnostavasti sisällissodan tärkeäksi vedenjakajaksi. Hän käsittelee laajasti sisällissodan jälkeisen oikeistolaisen poliittisen liikehdinnän ja kirjallisuuden välisiä suhteita ja tulee näin seuranneeksi erityisesti historian tutkimuksessa viime vuosina tehtyjä linjauksia. Eskelinen avaa tarkasti muun muassa, miten ivavasti kirjallisuudentutkijat suhtautuvat sisällissodan aikana valkoisten teloittaman Algot Untolan teoksiin ja tekijään itseensä 1930-luvun Suomessa.

Kielipoliittisia valintoja?

Keskittymistään suomenkielisen proosakirjallisuuden historiaan Eskelinen perustelee lyhyesti teoksen alussa. Ensimmäinen virke on ytimekäs kysymys: ”Miksi kirjoittaa ja julkaista yhden kirjailija-tutkijan suomenkielisen proosakirjallisuuden historia vuonna 2016?” Ensimmäinen vastaus on, ettei sellaista ole aikaisemmin kirjoitettu. Kirjoitustyötä on myös motivoinut halu tuoda näkyviin ”kirjallisuusmaailman” sisäinen dynamiikka ja

”sen kytkökset kirjallisuuden ulkopuolisiin poliittisiin, taloudellisiin, sosiaalisiin ja kulttuurisiin virtauksiin ja rakenteisiin” (7).

Perustelujen tarjoaminen on paikallaan, sillä ainakin kirjallisuuden monikielisydestä kiinnostuneesta tutkijasta rajaus suomenkieliseen materiaaliin tuntui ensi silmäyksellä kovin uskaliaalta ja arveluttavaltakin teolta. Vaikka Eskelinen hahmottaa proosan lajina, joka ”ei rajaudu maantieteeseen eikä kansallisvaltioon saati muutamaan lajityyppiin” (7), kuten hän itse asian ilmaisee, kielirajaus tuntuu paluulta nationalistisiin puolustus-asemiin. Edellisen pelkästään suomenkieliseen kirjallisuuteen keskittyvän kirjallisuushistorian ilmestymisestä taitaa olla lähes 70 vuotta. Eskeliselä yksikielisyys kuitenkin näyttyy kirjallisuushistorian kirjoittamisen itsestään selvänä lähtökohtana, jota hän ei sen kum-

emmin lähde reflektoimaan. Näinä aikoina tällainen rajaus uhkaa yhdistyä yksinäisyyteen, kykenemättömyyteen nähdä sitä kielellistä ja kulttuurista moninaisuutta, josta suomalainenkin kirjallinen kulttuuri koostuu.

Eskelinen rakkaus, kokeellinen kirjallisuus, ja sille teoksessa annettu reipas tila toki tekee tyhjäksi ajatuksen kansallismielisestä kielipoliittisesta tarkoituksesta. Kielisekoitukset ja muunlaiset kielipelit ovat aina olleet kokeellisen kirjallisuuden vakiintunutta välineistöä. Eikä Eskelinen teoksensa loppupuolella malta olla mainitsemaatta englanniksi kirjoitettua suomalaista nykykirjallisuutta (muiden muassa Emmi Itäranta, Hannu Rajaniemi), vaikka tekee samalla selväksi, että sen tarkempi käsitteleminen on rajattu teoksen ulkopuolelle.

Moninaiset kielikokeilut ovat niin ikään erottamaton osa Elmer Diktoniuksen tuotantoa, joka ei ole niin ruotsinkielinen kuin millaiseksi se usein mielletään. Eskelinen kyllä viittaa Diktoniuksen pari kertaa, mutta tarkempi perehtyminen Diktoniuksen teksteihin olisi vankistanut Eskelisen esitystä modernismin läpimurrosta Suomessa. Vaikka kirjallisuudentutkimuksessa elää sitkeästi perinne käsitellä erikseen suomen- ja ruotsinkielistä modernismia, modernisti-Diktoniuksen romaanipari *Janne Kubik* ja *Janne Kuutio* kyseenalaistaa perusteellisesti tämän jaon mielekkyyden. Suomen kieli tihkuu Diktoniuksen ruotsin kieleen, eikä suomenkielistä *Janne Kuutiota* pidä ajatella *Janne Kubikin* yksioikoiseksi käännökseksi. Se on oma itsenäinen teos, jonka rakennekin poikkeaa ruotsinkielisestä versiosta.

Paluu menneisyyteen?

Eskelisen kirjallisuushistorialla on ansionsa, mutta silti ei voi välttyä ajattelemasta, että kirjallisuushistorian kirjoittamisessa kuljetaan myös taaksepäin. *Raukoilla rajoilla* huokuu sellaista aikaa, jolloin kirjallisuushistoria oli yhden miehen näkemyksen juhlaa ja kirjallisuuden ukonvirtaa kirjailija kerrallaan avaavaa. Monologivaikutelmaa lisää se, että esimerkiksi sellaiset aikaisemmat kirjallisuushistoriat kuin *Sain roolin johon en mahdu* (1989), *Suomen kirjallisuushistoria* (1999) tai *Suomen nykykirjallisuus* (2013) ohitetaan lyhyenlyhyellä maininnalla.

Eskelinen huitoo ja hutkii. Kirjallisuusvaikuttajat kuulevat kunniansa. Yksi on ”tynnyrissä kasvanut”, toinen ”käsittämättömän avuton” tai ”teoriarajoitteinen”. Kotimainen kirjallisuus tieteenalana näyttäytyy kovin pölynpeittämänä. Paljon on kyllä luettu, mutta varsinaiseksi keskustelukumppaniksi tuorein tutkimus ei valikoidu. Sieltä täältä toki tunnistaa, että käsillä oleva teos on paljon velkaa esimerkiksi 1900-luvun alun työväenkirjallisuutta koskevalle tutkimukselle. Itse tutkimukset ja niiden tekijät Eskelinen kuitenkin jostakin syystä pitää visusti omana tietonaan. Eskelinen, joka on vaikuttanut Algot Untolan moniaineksisesta, runsaasta, kirjallisuuden valtavirtaa kyseenalaistavasta tyylistä ja nostaa tämän erittäin tärkeäksi suomalaisen proosakirjallisuuden uudistajaksi, mainitsee Kaisa Kurikan Algot Untola-tutkimuksen hämmentävästi vain ohimennen. Ilman sitä Eskelisellä olisi huomattavasti laimeammat ainekset argumenttiensa tueksi. Lähdeluetteloon Kurikan Untola-väitöskirja sentään on löytänyt tiensä.

Vaatimus modernismitutkimuksen uudistamisesta

Suomalaisen proosan modernismin, Volter Kilven ja Algot Untolan teoksista alkavan perinteen, käsittely haukkaa ison osan teosta. Eskelisen harrastaman huitelemisen voikin tulkita vaatimukseksi avata modernismikeskustelua ja tarkentaa aihetta koskevaa tutkimusta, erityisesti sodanjälkeiseltä ajalta. Yhdeksi teoksen piilokäsikirjoitukseksi on hahmotettavissa huoli ja hätä siitä, että modernismin moninaisuus, erityisesti sen kansainväliset ulottuvuudet, on tutkimuksessa jäänyt ymmärtämättä ja että kartoittamattonta historiaa on yksinkertaisesti liikaa.

Tätä tutkimuksellista aukkoa Eskelinen lähtee täydentämään erottelemalla eri modernismin aaltoja, analysoimalla ja arvottamalla kerrontaratkaisuja. Ajatus peräkkäisistä, rinnakkaisista, osittain sisäkkäisistä, mutta silti toisiaan täydentävistä linjoista (tai aalloista) on kiinnostava tapa lähestyä proosan modernismin, erityisesti 1940-luvun lopulta 1980-luvun puoliväliin ulottuvan ajanjakson, moninaisuutta. Eskelinen linjaa, että aiheiden puolesta proosa tekee irtiottoa sodasta mutta myös perinteisistä lajimääreistä. Se nojaa moniulotteisiin rakenneratkaisuihin, usein metafiktion. Analysoitava teosjoukko ei kuitenkaan yllätä. Siinä on muun muassa Sinikka Kallio-Visapään, Jorma Korpelan, Lassi Nummen, Pentti Holapan, Marja-Liisa Vartion, Veijo Meren, Paavo Haavikon, Eeva-Liisa Mannerin, Hannu Salaman ja Markku Lahtelan teoksia. Oman erityisen

huomion saa esimerkiksi kollaasiromaani ja Eskelisen myöhäismoderniksi kutsuma aika 1960-luvun lopulta 1980-luvun puoliväliin. Loppujen lopuksi Eskelinen tuntuu kuitenkin käyttävän enemmän tilaa modernismitutkimuksen ankaraan moittimiseen kuin varsinaisten tutkimuksellisten avauksien tekemiseen.

Myös postmodernismin aika on luotauksen kohteena, ja hyvä niin. 1980-luvulla ilmestyi paljon teoksia, jotka irrottautuivat aiemmasta kirjallisuuden traditiosta ja jäsensivät nykyhetkellä ennen kokemattomilla tavoilla. On helppo olla samaa mieltä Eskelisen kanssa siitä, että tämä aika ansaitsee tulla paljon tarkemman tutkimuksen kohteeksi kuin mitä se toistaiseksi on ollut. Omassa analyysissään Eskelinen nostaa esiin muiden muassa Matti Pulkkisen *Romaanihenkilön kuoleman* (1985), Hans Selon *Pilvihippiäisen* (1985) ja Marjaana Jäntin *Amorfiaan* (1986).

*

Eskelisen *Raukoilla rajoilla* avaa reittejä uuden tiedon äärelle ja kannustaa miettimään tuoreita tapoja jäsentää suomalaista kirjallisuutta. Nähtäväksi kuitenkin jää, miten tämä tieto löytää kirjallisuudesta kiinnostuneen lukijakunnan. Suomalaisen kirjallisuuden historiaa luotaavan teoksen arvoa kun ei mitata siitä kirjoitettujen kritiikkien määrässä – tai niihin tuotettujen vastineiden terävyydessä. Tohdin veikata, että kirjan tahdion piikikkyyks, asiaton pauhu ja puhina estävät monia kirjallisuusammattilaisia tutustumasta Eskelisen näkemyksiin ja kehittämästä niitä edelleen.